

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK
DR, UNIWERSYTET ŁÓDZKI
[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-0733-7709](https://orcid.org/0000-0003-0733-7709)

Dokumentowanie czynności przy opiekach „mniejszych” przez łódzki magistrat w latach 1832–1876

1. Wstęp; 2. Prowadzenie akt pupilarnych; 3. Raportowanie o liczbie ustanowionych opiek; 4. Podsumowanie.

1

Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r. wprowadził rozróżnienie na opieki odbywane pod powagą sądu pokoju („większe”) i pod powagą urzędnika („mniejsze”).¹ Pierwsze miały być ustanawiane i funkcjonować pod powagą sądu pokoju², drugie – prezydentów i burmistrzów (w miastach) lub wójtów

¹ Prawodawca nie posługiwał się tymi pojęciami (opieka „większa”, „mniejsza”), w przeciwieństwie do doktryny (M. Tkaczuk, *Rada rodzinna jako instytucja systemu opieki w Polsce w XIX i w XX w.*, [w:] *Rodzina w naukach prawnych*, red. M. Tkaczuk, R. Jaworska-Stankiewicz, Wydział Prawa i Administracji. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2012, s. 185; J. Machut-Kowalczyk, *Rada rodzinna pod powagą sądu pokoju w świetle akt łączących, zgierskich i łódzkich z lat 1809–1876*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014, s. 21). Po wejściu w życie procedury rosyjskiej funkcjonowały dwa rodzaje rad rodzinnych: a) zwoływanych przez ławników sądów gminnych i b) zwoływanych przez sędziego pokoju (A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego obowiązującego w Królestwie Polskiem*, Warszawa 1885, s. 172–174). Zdaniem K. Lutostańskiego rozróżnienie na opieki „mniejsze” i „większe” miało wówczas charakter jedynie historyczny (*Prawo cywilne rodzinne. Pokrewieństwo i powinowactwo; uznanie, uprawnienie i wywód rodu; przysposobienie; opieka; ubezwłasnowolnienie. Opracowano na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. Lutostańskiego*, Warszawa 1932, s. 211–212).

² Jeżeli majątek pupila wzrósł w trakcie trwania opieki, wówczas rady rodzinne powinny być zwoływane pod powagą sądu pokoju. Art. 388 Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego [dalej: KCKP]: „Gdy małoletniemu względem którego zwołanie Rady rodzinnej do Prezidenta, Burmistrza lub Wójty należało, przybędzie majątek nieruchomy ziemski, prawem własności lub zastawy, albo dzierżawą dóbr ziemskich lub folwarku, albo na koniec majątek, któryby z dawnym połączony dziesięć tysięcy złotych wynosił, lub pięćset złotych dochodu rocznego czynił, wtedy powinna być zwołana przez Sąd Rodzinny, i podług przepisów Sądom służących urządzona opieka, która do dawnego i do przybyłego majątku rozciągając się będzie”, „Dziennik Praw Królestwa Polskiego” 1825, t. 10, nr 41 [dalej: DPKP], s. 210–211. Por.: *Prawo cywilne*

(na wsi)³. Kryterium była wartość majątku pupila⁴. Wśród powodów wyłączenia opiek „mniejszych” spod jurysdykcji sądów pokoju, podczas prac legislacyjnych wskazywano redukcję formalności i kosztów postępowania. W diariuszu Senatu z 1825 r. czytamy:

przez ten tylko sposób osiągnięty być może chwalebny zamiar Prawodawcy, ażeby nad każdym małoletnim bez różnicy stanu i majątku rozciągnięta była opieka, od której, iak się dotąd u nas zwykle dzieje, zagrożające formalności a ieszcze więcey połączone z niemi wydatki, odstraszać zwykły; z téy przyczyny do urządzenia opiek uboższych Prezydenci, Burmistrze i Wóyci miéyscowi w Projekcie przeznaczonemi zostali⁵.

Po 1876 r. pojawiły się pewne zmiany. Odtąd rady rodzinne zwoływane miały być przez sądy pokoju i sądy gminne. Po 1876 r. rady rodzinne zwoływane przez sądy gminne miały gromadzić się w mniejszym składzie⁶.

obowiązujące w Królestwie Polskiem, wyd. S. Zawadzki, t. I, Warszawa 1860, s. 229–230; *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego (Prawo z r. 1825), objaśniony motywami do prawa i jurysprudencją*, zebrał J. Walewski, ks. I, Warszawa 1872, s. 149; K. Hube, *Prawo cywilne obowiązujące w guberniach Królestwa Polskiego*, Warszawa 1877, s. 152–155; J. Machut-Kowalczyk, *Rada rodzinna pod powagą sądu pokoju...*, *op. cit.*, s. 57–61.

³ Art. 386 KCKP: „Na Radzie rodzinnej prezydować będzie Sędzia, Prezydent, Burmistrz lub Wójt, do których należało zwołanie Rady rodzinnej, z głosem stanowczym, i w przypadku równości zdań przeważającym”, DPKP, s. 210.

⁴ Art. 374 KCKP: „Jeżeli do małoletniego nie należy majątek nieruchomy ziemski, prawem własności albo zastawu, ani dzierżawa dóbr ziemskich lub folwarku, Rada rodzinna zwołaną będzie po miastach przez miejscowego Prezydenta lub Burmistrza, a po wsiach przez miejscowego Wójta. Gdy się z inwentarza majątku okaże, iż Massa czynna majątku wynosi dziesięć tysięcy złotych, albo czyni pięćset złotych rocznego dochodu, Prezydent, Burmistrz lub Wójt winien zaraz uwiadomić Sąd właściwy; który Radę rodzinną zwoła w celu urządzenia opieki podług przepisów Sądów służących”, DPKP, s. 200–201.

⁵ *Dyaryusz Senatu Seymu Królestwa Polskiego 1825*, Warszawa 1828, s. 168. Rada rodzinna dla opiek „mniejszych” mogła zadecydować przy sprzedaży ruchomości o przeprowadzeniu mniej kosztownej formy licytacji („jednak w opiekach ubogich Projekt zostawia Radzie rodzinnej wolność postanowienia mniej kosztownej, a w szczególnym przypadku stosowniejszej formy sprzedaży, która przecież zawsze przez publiczną licytacją następować powinna”), *ibidem*, s. 191. 19 lipca 1833 r. Komisja Rządowa Sprawiedliwości [dalej: KRS] pisała do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Narodowego [dalej: KRSW]: „aby w pozostałościach mniejszej wartości, przez poruczenie ich Prezydentom, Burmistrzom i Woytom przynieść dla interesów ulgę w kosztach, czynności przeto, o których mowa bezpłatnie odbywane być powinny”, Archiwum Główne Akt Dawnych, [dalej: AGAD], zespół nr 191: „Akta Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji tyżące się przeniesienia atrybucyi Sądów Pokoju na Prezydentów, Burmistrzów i Woytów Gminnych w Królestwie Polskiem” [dalej: AGAD, zespół 191], sygn. 6895, s. 97.

⁶ Po 1876 r. wprowadzono zmiany w organizacji sądownictwa. Celem szeregu aktów prawnych była m.in. jego rusyfikacja. W 1866 r. zatwierdzona została Instrukcja dla wójtów gmin

Przeprowadzone przez nas wcześniej badania nad odbywaną pod powagą sądu pokoju radą rodzinną pozwoliły poznać sposób jej funkcjonowania w praktyce łęczyckiej, zgierskiej i łódzkiej w latach 1809–1876 r.⁷ Niniejsze opracowanie przedstawia praktykę funkcjonowania opiek „mniejszych”, w tym organów je ustanawiających i nadzorujących (rad rodzinnych odbywanych pod prezydencją lokalnych urzędników)⁸. Artykuł poświęcony został dokumentowaniu podejmowanych przez Magistrat Miasta Łodzi (dalej: MMŁ) czynności. Analizie poddane zostały dwa elementy: formowanie akt pupilarnych i cykliczne raportowanie władzom wyższym i sądowym przez MMŁ o liczbie ustanowionych opiek.

W Archiwum Państwowym w Łodzi, w zespole archiwalnym „Akta Miasta Łodzi”, zachowało się kilkaset akt pupilarnych z interesującego nas okresu⁹. Wśród jednostek archiwalnych są akta opiekuńcze szczególne (1842–1876 r.)¹⁰ i ogólne (1832–1871 r.)¹¹. W drugim z zespołów zachowanych w APŁ („Akta Miasta

wiejskich o opiekach. Art. 8 Instrukcji stanowił: „Rada rodzinna składać się winna, oprócz Wójta, prezydującego radzie, z czterech członków”. W tych opiekach nie trzeba było powoływać opiekuna przydanego, ale w zamian zobowiązano wójtów do zwolnienia rad rodzinnych raz w roku. Na takim zjeździe opiekun zdawać miał relację ze sprawowanej opieki, J. Milewski, *O opiekach, ustanawianych przez sądy gminne*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1882, nr 38, s. 299–300.

⁷ J. Machut-Kowalczyk, *Dzieje opieki na ziemiach polskich*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2010, t. XIII, s. 57–73; eadem, *Ustalanie składu rady rodzinnej na podstawie Kodeksu Napoleona na obszarze działania łęczyckiego sądu pokoju*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2011, t. XIV, s. 183–197; eadem, *Rada rodzinna pod powagą sądu pokoju...*, *op. cit.*; eadem, *Kurator z powodu ciąży w świetle akt Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego i Sądu Pokoju w Łodzi w latach 1809–1876*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2016, t. 68, z. 2, s. 167–181; J. Bieda, J. Machut-Kowalczyk, *Doradca i opiekun przydany w świetle Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego – podobieństwa i różnice*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2012, t. XV, s. 85–95.

⁸ Zachowana w AGAD korespondencja organów administracyjnych wskazuje na problemy przy przejmowaniu uprawnień sądowych przez urzędników, jeszcze w 1826 r. Widać trudności chociażby w stolicy – tam zamiast prezydenta funkcje sądowe przejęli komisarze cyrkulowi (AGAD, zespół 191, sygn. 6895).

⁹ Archiwum Państwowe w Łodzi [dalej: APŁ], zespół nr 221: „Akta Miasta Łodzi” [dalej: AMŁ].

¹⁰ AMŁ, sygn. 1062–1442. Z wyłączeniem sygn.: 1080, 1090, 1101, 1106, 1110, 1111, 1115, 1119, 1139, 1144, 1146, 1150, 1157, 1167, 1181, 1185, 1187, 1204, 1228, 1266, 1269, 1274, 1279, 1299, 1320, 1326, 1327, 1340, 1346, 1352, 1360, 1375, 1385, 1386, 1406, 1412, 1413, 1423, 1430 (akta dotyczące się jedynie spisu 13 inwentarzy, licytacji majątku po zmarłych), 1068, 1238 (akta sądowe).

¹¹ AMŁ, sygn. 653: „Akta Urzędu Muncypalnego Miasta Łodzi dotyczące się ustanowionych Opiek nad małoletnimi” [dalej: AMŁ, sygn. 653] (1832–1857 r.); sygn. 985 (1838–1852 r.), sygn. 986 (1850–1862 r.), sygn. 987 (1856–1871 r.); sygn. 1012: „Akta Opieki nad małoletnimi” [dalej: AMŁ, sygn. 1012] (1836–1840 r.), sygn. 1013 (1845–1861 r.), sygn. 1443 (1853–1857 r.).

Zgierza”) znajdują się głównie akta ogólne. Szczątkowe zachowanie zgierskich akt pupilarnych uniemożliwiło weryfikację sposobu ich dokumentowania. Z tego powodu artykuł zostanie poświęcony tylko łódzkiej praktyce¹². Analizie poddane zostaną też przepisy administracyjne. Przesyłane wraz z nimi instrukcje i wzory były stosowane przy dokumentowaniu czynności opiekuńczych¹³.

2

Sposób dokumentowania czynności opiekuńczych w magistratach miał być wzorowany na procedurze stosowanej przez sądy pokoju¹⁴. Organy lokalne nie były przygotowane do podejmowania czynności sądowych, pojawiła się więc potrzeba poinstruowania ich w tym zakresie¹⁵. Komisje rządowe i wojewódzkie zaczęły wydawać instrukcje, odezwy, reskrypty, okólniki i inne przepisy administracyjne, a także – podobnie jak sądy – przesyłały formularze i wzory¹⁶.

¹² APŁ, zespół nr 2136: „Akta Miasta Zgierza” [dalej: AMZ] sygn. 426, 427; 428, 430, 431.

¹³ S. Zawadzki zwracał uwagę na dwa akty: Okólnik Komisji Rządowej Sprawiedliwości z 6 lutego 1833 r. i reskrypt Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych Duchownych i Oświecenia Narodowego z 2/14 marca 1835 r. (*Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiem, op. cit.*, s. 229–230). Te i inne przepisy zachowały się wraz z korespondencją w AGAD, zespół 191, sygn. 6895. Instrukcje i reskrypty organów wojewódzkich (gubernialnych) znajdujemy w APŁ, AMŁ, sygn. 985: „Akta Magistratu Miasta Łodzi w przedmiocie Spisów Inwentarzy i Rad Familijnych” [dalej: AMŁ, sygn. 985]; sygn. 986: „Specyfikacja Sporządzonych inwentarzy i Odbytych Rad familijnych w Łodzi powiecie Łęczyckim w czasie od 1 Stycznia do Ostatniego Czerwca 1850 roku czyli za pierwsze półrocze tegoż roku. – i Roku 1850 i 1851 za półrocze I” [dalej: AMŁ, sygn. 986]; sygn. 987: „Akta Magistratu Miasta Łodzi w przedmiocie Spisów Inwentarzy i Rad Familijnych” [dalej: AMŁ, sygn. 987]; sygn. 1013: „Akta dotyczące się Opieki nad nieletnimi” [dalej: AMŁ, sygn. 1013]; sygn. 1443: „Instrukcja Magistratu Miasta Łodzi pod względem ustanawiania Opieki nad nieletniemi i sporządzania Spisu Inwentarza pozostałości” [dalej: AMŁ, sygn. 1443]; AMZ, sygn. 427, s. 2–5.

¹⁴ J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna pod powagą sądu pokoju...*, *op. cit.*, s. 20–21.

¹⁵ Na odwrocie pisma KRS do KRSW widniała adnotacja z 21 lutego 1826 r.: „Mam zaszczyt przesłać W^u Assessorowi prawnemu z tem nadmienieniem iż może potrzeba udzielić Instrukcyę Urzędowi administracyjnemu co do postępowania prawnego którą raczy Wy Assessor prawny ułożyć”, AGAD, zespół 191, sygn. 6895, s. 3.

¹⁶ KRS pisała 15 lutego 1826 r. do KRSW: „Gdy podług przepisów uchwalonéy na Seymie przeszłorocznym Księgi 1st Kodexu Cywilnego, a mianowicie w artykułach 374; 426; i 427, włożony jest obowiązek na Prezydentów, Burmistrzów, i Woytów zwoływania Rad Familijnych, spisowania ruchomości, opieczętowania gdzie tego potrzeba i sporządzania inwentarza w przypadkach temiż artykułami przewidzianych, Kommissya Sprawiedliwości ma przeto honor wezwać Kommissyą Rządową Spraw Wewnętrznych i Policji, aby na przepisy tegoż prawa szczególnięy uwagę urzędników wspomnianych zwrócić, i tymże ściśle dopełnienie go polecić”, *ibidem*, s. 2.

Szóstego lutego 1833 r. KRS wydała okólnik¹⁷ i przesyłając go KRSW, poleciła jego rozpowszechnienie („Z powodu wznawianych zażaleń na niewłaściwe postępowanie Prezydentów, Burmistrzów i Woytów Gmin, przy wykonywaniu służących im na mocy Kodexu Cyw. Pols. Attrybucyi sądowych – Kommissya Sprawiedliwości uznała potrzebę wydać załączony Cyrkularz”)¹⁸. Kolejny reskrypt KRSW w tej materii wydany został 2/14 marca 1835 r.¹⁹, w odpowiedzi na pismo KRS z 26 stycznia 1835 r.²⁰.

Komisja Województwa Mazowieckiego (dalej: KWM), zobligowana poleceniami komisji rządowych, przysyłała reskrypty i inne akty, załączając do nich instrukcje i wzory. W AMŁ nie zachowała się tego typu korespondencja z początkowego okresu funkcjonowania opiek „mniejszych”. Znajdujemy je natomiast w AMZ²¹.

W AMŁ zachowała się kopia reskryptu Rządu Gubernialnego Warszawskiego (dalej: RGW) z 23 czerwca/5 lipca 1849 r.²². Czytamy w jej osnowie m.in.: „Każdemu przedmiotowi Akta właściwe uformować, i one pofoliować należy – oryginały czynności w zachowaniu pozostać winny, stronom interesowaném jeden wyciąg poświadczac”²³. Podobny wymóg znajdujemy w rozporządzeniu KRSW z 6/18 sierpnia 1853 r. Wymagało ono zakładania osobnych akt dla każdej opieki i prowadzenia dziennika podawczego dla spraw pupilarnych („Aby ostrzegali Burmistrzów Miast i tudzież Wójtów Gmin iżby do czynności opiek osobny Dziennik podawczy utrzymywali podług wzoru jaki im Trybunał przepisze; oraz aby dla każdej opieki osobne Akta zakładali, w których oryginalne uchwały i inwentarze zachowywane być powinny, a stronom tylko kopie wydawać”²⁴). Do rozporzą-

¹⁷ Okólnik zachował się w AGAD (*ibidem*, s. 85–88). 26 stycznia 1835 r. KRS pisała do KRSW, że 6 lutego 1833 r. „znalazła potrzebę wydania Cyrkularza zalecającego im ściśle zastosowanie się w wykonywaniu powierzonych im obowiązków do przepisów prawa. Okólnik ten”, *ibidem*, s. 102.

¹⁸ *Ibidem*, s. 85–88.

¹⁹ *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiem*, *op. cit.*, s. 229–230.

²⁰ KRS zaleciła oddać kontrolę nad wykonywaniem czynności sądowych trybunałom cywilnym (AGAD, zespół 191, sygn. 6895, s. 102–104). 2/14 marca 1835 r. KRSW pisała do wszystkich komisji wojewódzkich i do Urzędu Muncypalnego Miasta Warszawy: „co do uchybień z niewypełnienia przepisów prawa, przy wykonywaniu tychże czynności wpływających, tak jak i inni urzędnicy sądowi, kontrolli i karom tych respective Trybunałów Cywilnych w których jurysdykcji urzędują, bezpośrednio ulegali”, *ibidem*, s. 106–109.

²¹ Pierwszy reskrypt, na który natrafiamy w AMZ, pochodził z 1928 r. (AMZ, sygn. 427, s. 2–5).

²² AMŁ, sygn. 985, s. 458–461.

²³ *Ibidem*, s. 458–459.

²⁴ AMŁ, sygn. 1443, s. 4.

dzenia dołączony został m.in. wzór do spisywania rad rodzinnych²⁵. Podśędkiem mieli co roku kontrolować akta opiekuńcze („Nadto wezwała Trybunały, a za zniesieniem się z Rządem Gubernialnym, poleciła Podśędkom, iżby w miastach w których tylko Sąd Pokoju urzęduje, odbywali corocznie u Burmistrzów rewizją Akt opiekuńczych i udzielali im informację do prowadzenia tej czynności, a o rezultacie Trybunałowi składali raport”)²⁶.

W praktyce na wnioskach inicjujących proces ustanawiania opiek rzadko znajdujemy adnotacje polecające: założenie nowych akt pupilarnych (po lewej stronie prośby wdowy o ustanowienie opieki z 27 listopada 1851 r. dopisano adnotację urzędową: „Założyć Akta Rady rodzinnej i Spisu Pozostałości po Krystyanie Fuchert”²⁷). Częściej spotykamy polecenie dołączenia dokumentu („Rada rodzinna zwołana i opieka ustanowiona. Złożyć do akt”²⁸; „Po ustanowieniu opieki ad acta”²⁹). W materiale archiwalnym znajdujemy też korespondencję urzędową w sprawie nadesłania akt pupilarnych³⁰.

Część akt pupilarnych ułożona została alfabetycznie. Tak jest w przypadku akt poszczególnych opiek w zespole AMŁ (341 jednostek archiwalnych z lat 1842–1876)³¹.

Sposób tytułowania okładki przez magistrat był podobny do tego, jaki występował w sądzie pokoju. Teczka opatrzona była datą założenia akt i numerem listy spraw i dziennika. Poniżej znajdowała się informacja, czyjej opieki dotyczą akta

²⁵ W załączonej do akt MMŁ kopii rozporządzenia KRSW z 6/18 sierpnia 1853 r. czytamy: „Kommissya Rządowa Sprawiedliwości powodowana osiągnięciem z poświadczenia co do rzeczywistości powyższych uchybień przekonaniem, wydała rozporządzenie do Trybunałów Cywilnych zmierzające do zaprowadzenia bliższej i dokładniejszej kontrolli nad opiekami pod zwierzchnictwem Burmistrzów lub Wójtów Gmin ustanawianemi, a tem samem do zapobieżenia zboczeniom jakie dostrzegać się dają, a nadto Reskryptem z dnia 12/24 Maja r.b. N5173 poleciła Prezesom Trybunałów Cywilnych. – a. aby za pośrednictwem Naczelników Powiatowych przesłali Burmistrzom i Wójtom Gmin wzór czyli formularz do spisywania uchwał Rady rodzinnej mianowicie: pierwszej uchwały względem ustanowienia opieki”, AMŁ, sygn. 1443, s. 3–4.

²⁶ AMŁ, sygn. 1443, s. 4.

²⁷ AMŁ, sygn. 1137, s. 1.

²⁸ AMŁ, sygn. 1407, s. 1 (1866 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 653, s. 40 (1836 r.), s. 79 (1845 r.); sygn. 1308, s. 1 (1854 r.); sygn. 987, s. 109 (1864 r.); sygn. 1201, s. 1 (1866 r.); sygn. 1353, s. 1 (1866 r.).

²⁹ AMŁ, sygn. 987, s. 35 (1863 r.).

³⁰ Np.: AMŁ, sygn. 653, s. 45–46 (1843 r.); sygn. 986, s. 304 (1856 r.).

³¹ 341 ułożonych alfabetycznie i 2 dodatkowe akta opiek doszyte do innych akt.

(wymieniano z reguły rodziców i pozostałych po nich małoletnich)³². Akta pupilarne MMŁ nie zawierają sumariusza ani rotułu akt³³.

Akta opiek „mniejszych” zawierają dużo mniej dokumentów³⁴. Z reguły ograniczają się do jednego protokołu posiedzenia rady familijnej³⁵, w którym ustanawia no opiekę i podejmowano uchwały dotyczące się ważniejszych spraw majątkowych i osobistych pupila. 68% z 343 akt poszczególnych opiek ma dołączony tylko jeden protokół uchwały rady familijnej³⁶ (niektóre zawierają dodatkowo wniosek inicjujący ustanowienie opieki – prywatny lub urzędowy³⁷, spis inwentarza³⁸ i inne dokumenty³⁹). W jednym przypadku akta pupilarne nie dokumentują żadnej uchwały rady familijnej⁴⁰. 67% z nich poza innymi dokumentami ma dołączony inwentarz pozostałości po zmarłym rodzicu⁴¹; 10% zawiera dodatkowo protokół odbytej

³² J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna pod powagą sądu pokoju...*, op. cit., s. 25–27, 304–307.

³³ AMŁ, sygn. 653, 985, 986, 987, 1012, 1013, 1062–1442.

³⁴ Więcej patrz: J. Machut-Kowalczyk, *Rada familijna pod powagą sądu pokoju...*, op. cit., s. 26–27, 261–273.

³⁵ Przykłady akt pupilarnych zawierających tylko jeden dokument – protokół rady familijnej: AMŁ, sygn. 1216, s. 1–4 (1850 r.); sygn. 1221, s. 1–4 (1851 r.); sygn. 1072, s. 1–2 (1852 r.); sygn. 1388, s. 1–6 (1856 r.); sygn. 1396 (1856 r.); sygn. 1222, s. 1–3 (1857 r.); sygn. 1237, s. 1–3 (1857 r.); sygn. 1421, s. 1–4 (1858 r.); sygn. 1428 (1858 r.); sygn. 1084, s. 1–3 (1859 r.); sygn. 1097, s. 1–2 (1860 r.); sygn. 1236, s. 1–3 (1860 r.); sygn. 1416, s. 1–3 (1862 r.); sygn. 1387, s. 1–3 (1864 r.).

³⁶ AMŁ, sygn. 1062–1442.

³⁷ Przykłady akt zawierających jeden wniosek i protokół rady familijnej: AMŁ, sygn. 1066, s. 15 (1859 r.); sygn. 1397, s. 1–6 (1856–1857 r.); sygn. 1092, s. 1–4 (1857 r.); sygn. 1087, s. 1–4 (1857 r.); sygn. 1390, s. 1–5 (1858 r.); sygn. 1171, s. 1–6 (1858 r.); sygn. 1178, s. 1–5 (1858 r.); sygn. 1427, s. 1–5 (1859 r.); sygn. 1098, s. 1–5 (1860 r.); sygn. 1434, s. 1–6 (1860 r.); sygn. 1438, s. 1–7 (1860 r.); sygn. 1109, s. 1–6 (1861 r.); sygn. 1437, s. 1–5 (1862 r.); sygn. 1403, s. 1–7 (1863 r.); sygn. 1389, s. 1–4 (1869 r.); sygn. 1246, s. 1–4 (1869 r.); sygn. 1239, s. 1–4 (1871 r.).

³⁸ Np.: AMŁ, sygn. 1252, s. 1–10 (1848 r.); 1419, s. 1–11 (1859 r.); 1081, s. 1–7 (1859 r.).

³⁹ Np.: AMŁ, sygn. 1226, s. 1–21 (1845 r.); sygn. 1108, s. 1–7 (1854 r.); sygn. 1399, s. 1–7 (1855 r.); sygn. 1411, s. 1–14 (1858 r.); sygn. 1424, s. 1–7 (1858–1860 r.); sygn. 1426, s. 1–10 (1858–1859 r.); sygn. 1435, s. 1–11 (1860 r.); sygn. 1431, s. 1–14 (1861 r.); sygn. 1439, s. 1–6 (1862 r.); sygn. 1078, s. 1–14 (1864 r.); sygn. 1104, s. 1–18 (1864 r.); sygn. 1094, s. 1–4 (1865 r.); sygn. 1407, s. 1–19 (1866 r.); sygn. 1265, s. 1–16 (1872 r.); sygn. 1404, s. 1–23 (1872 r.); sygn. 1093, s. 1–7 (1868–1873 r.).

⁴⁰ AMŁ, sygn. 1414, s. 1–6 (1859–1860 r.).

⁴¹ Np.: AMŁ, sygn. 1436, s. 8–11 (1852 r.); sygn. 1400, s. 13–18 (1854 r.); sygn. 1117, s. 7–14 (1855 r.); sygn. 1116, s. 5–15 (1856 r.); sygn. 1432, s. 9–14 (1857 r.); sygn. 1120, s. 7–16 (1858 r.); sygn. 1986, s. 635–641 (1861 r.); sygn. 1074, s. 8–12 (1864 r.); sygn. 1083, s. 14–16 (1870 r.); sygn. 1105, s. 4–6 (1873 r.).

licytacji⁴²; 5% ma załączone rachunki z opieki⁴³. W 4% z nich zachowały się zapowzy dla członków rady rodzinnej albo opiekunów⁴⁴. Rzadko odbywało się więcej rad rodzinnych w interesie jednej opieki. W kilkunastu przypadkach akta zawierają co najmniej cztery protokoły uchwał rad rodzinnych⁴⁵. W niektórych teczkach znajdują się dodatkowo inne dokumenty (m.in. wypisy aktów zejścia rodziców⁴⁶, aktów ślubu⁴⁷, aktów urodzeń pupili⁴⁸).

Zachowały się też te czki, gdzie zszyte zostały akta różnych opiek bez⁴⁹ lub ze stroną tytułową. Inne zawierają akta generalne, niekiedy poprzeplatane fragmentami bądź całością akt pupilarnych⁵⁰. Zamieszczone tu akta najczęściej zawierają: korespondencję urzędową⁵¹ lub pisma inicjujące postępowanie⁵², protokoły odbytych rad rodzinnych⁵³ i spisy inwentarzy pozostałości po zmarłych⁵⁴. W sporadycznych przypadkach załączony został protokół licytacji ruchomości⁵⁵, wypisy

⁴² Np.: AMŁ, sygn. 1091, s. 6–12 (1851 r.); sygn. 1436, s. 14–17 (1852 r.); sygn. 1429, s. 22–26 (1855 r.); sygn. 1116, s. 23–32 (1856 r.); sygn. 1432, s. 18–23 (1857 r.); sygn. 1435, s. 8–11 (1860 r.); sygn. 1441, s. 6–10 (1860 r.); sygn. 1398, s. 6–10 (1866 r.); sygn. 1420, s. 31–34 (1866 r.).

⁴³ Np.: AMŁ, sygn. 1181, s. 20 (1852 r.); sygn. 1189, s. 29–32 (1858 r.), s. 45–47 (1860 r.).

⁴⁴ Np.: AMŁ, sygn. 1424, s. 6–7 (1858 r.); sygn. 1408, s. 20–21 (1860 r.); sygn. 1392, s. 3, 15 (1860 r.); sygn. 1394 (1860 r.); sygn. 1233, s. 9 (1865 r.).

⁴⁵ Np.: AMŁ, sygn. 1436, s. 1–28 (1852–1867 r.); AMŁ, sygn. 1436, s. 1–28 (1852–1867 r.).

⁴⁶ AMŁ, sygn. 1076, s. 3; sygn. 1083, s. 2; sygn. 1265, s. 1, 7; sygn. 1070, s. 3; sygn. 1393, s. 2, 3; sygn. 1398, s. 4; sygn. 1399, s. 3–4; sygn. 1407, s. 3; sygn. 1420, s. 5, 6, 15.

⁴⁷ AMŁ, sygn. 1117, s. 3; sygn. 1420, s. 8–9.

⁴⁸ Np.: AMŁ, sygn. 1076, s. 4–8; sygn. 1083, s. 3–6; sygn. 1265, s. 2–6; sygn. 1400, s. 6–7; sygn. 1410, s. 3; sygn. 1433, s. 6; sygn. 1441, s. 13; sygn. 1398, s. 5; sygn. 1407, s. 4–10; sygn. 1420, s. 7, 10–14, 16–19; sygn. 1435, s. 3; sygn. 1436, s. 5.

⁴⁹ AMŁ, sygn. 653; sygn. 1012: „Akta Opieki nad małoletnimi”, s. 1–227 (akta kilku opiek, zszyte razem, nieposegregowane, z lat 1836–1840); sygn. 986, s. 25–182, 222–260.

⁵⁰ AMŁ, sygn. 987, s. 57–113, 173–584; sygn. 985, s. 1–104, 108–248, 418–437, 450–475, 483–498, 515–530 (akta pupilarne kilkunastu opiek z lat 1839–1852, poprzeplatane korespondencją urzędową z organami sądowymi i administracyjnymi, raportami); sygn. 1013.

⁵¹ AMŁ, sygn. 653, s. 9a–9b (1832 r.); s. 23–24 (1835 r.).

⁵² *Ibidem*, s. 11–12 (1832 r.); s. 13–14 (1833 r.), s. 79–81 (1845 r.).

⁵³ Np.: AMŁ, sygn.: 653, s. 29–31 (1835 r.), s. 20–22 (1837 r.); sygn. 985, s. 39–42 (1839 r.), s. 168–171 (1840 r.), s. 92–93 (1843/44 r.), s. 130–132 (1845 r.), s. 284–285 (1847 r.); sygn. 986, s. 25–28 (1853 r.), s. 630–633 (1860 r.); sygn. 987, s. 57–58 (1857 r.), s. 198–199 (1866 r.), s. 506–507 (1860 r.); sygn. 1012, s. 32–35 (1836 r.), s. 105–113 (1838 r.), s. 191–193 (1840 r.); sygn. 1013, s. 13–14 (1847 r.), s. 40–42 (1848 r.), s. 129–130 (1852 r.), s. 207–208 (1860 r.).

⁵⁴ Np.: AMŁ, sygn. 653, s. 15–18 (1833 r.); sygn. 1012, s. 100–104 (1838 r.), s. 171–177 (1839 r.); sygn. 985, s. 102–104 (1845 r.), s. 119–127 (1845 r.), s. 189–212 (1846 r.), s. 320–329 (1848 r.); sygn. 1013, s. 45–48 (1848 r.), s. 133–134 (1852 r.), s. 149–153 (1853 r.).

⁵⁵ Np.: AMŁ, sygn. 1013, s. 135–137 (1852 r.); sygn. 987, s. 369–378 (1869 r.).

z aktów stanu cywilnego⁵⁶, zapozew⁵⁷, inne dokumenty⁵⁸.

Najczęściej łódzkie akta pupilarne zawierały trzy dokumenty: pismo inicjujące ustanowienie opieki, uchwałę rady familijnej i spis inwentarza majątku⁵⁹.

3

Przepisy administracyjne nakładały na lokalnych urzędników obowiązek przygotowywania zestawień odbytych opiek w cyklu kwartalnym lub półrocznym. Pierwszy reskrypt, na który natrafiamy w AMZ, pochodził z 1828 r. KWM załączyła do niego wzór specyfikacji inwentarzy i odbytych rad familijnych⁶⁰. W AMŁ nie ma tej instrukcji. Komisarz Obwodu Łęczyckiego 2 czerwca 1828 r. przesłał do wójtów i burmistrzów miast w swoim obwodzie okólnik obligujący ich do złożenia raportów rocznych za lata 1826 i 1827 (m.in. „Rapport z Akt sporządzonych Inwentarzy i odbytych Rad Familijnych”)⁶¹.

Instrukcje wyjaśniające sposób opracowywania specyfikacji pojawiają się też w okresie późniejszym. AMŁ zawierają kopię reskryptu RGW z 23 czerwca/5 lipca 1849 r. Nad stosowaniem reskryptu czuwać mieli m.in. naczelnicy powiatów⁶². W aktach załączona została też kopia rozporządzenia KRSW z 6/18 sierpnia 1853 r., skierowana do RGW⁶³. Magistraty miały informować o liczbie urządzonych opiek. W tym konkretnym przypadku, Trybunał Cywilny Guberni Warszawskiej zbierał dane na temat liczby urządzonych i nieskończonych opiek w urzędach prezydentów, burmistrzów i wójtów (pod koniec 1851 r.). Korespondencja odbywała się za pośrednictwem podsędków i naczelników powiatów. Magistraty otrzymały

⁵⁶ Przykładowe wypisy aktów urodzeń: AMŁ, sygn. 987, s. 181, 200; sygn. 1070, s. 4; sygn. 1012, s. 94. Wypisy aktów zejścia: AMŁ, sygn. 987, s. 111, 224; sygn. 1012, s. 95.

⁵⁷ AMŁ, sygn. 653, s. 23 (1836 r.), s. 72 (1846 r.).

⁵⁸ AMŁ, sygn. 1012, s. 32–35 (1836 r.), s. 155–177 (1839 r.).

⁵⁹ Np.: AMŁ, sygn. 1096, s. 1–11 (1849 r.); sygn. 1134, s. 1–14 (1850 r.); sygn. 1165, s. 1–6 (1851 r.); sygn. 1248, s. 1–10 (1851 r.); sygn. 1166, s. 1–14 (1852 r.); sygn. 1063, s. 1–8 (1853 r.); sygn. 1249, s. 1–26 (1853 r.); sygn. 1442, s. 1–10 (1853 r.); sygn. 1112, s. 1–10 (1854 r.); sygn. 986, s. 359–375 (1855 r.); sygn. 1079, s. 1–13 (1855 r.); sygn. 1391, s. 1–12 (1856 r.); sygn. 1405, s. 1–18 (1854 r.); sygn. 1118, s. 1–12 (1855 r.); sygn. 1440, s. 1–10 (1857 r.); sygn. 1418, s. 1–14 (1858–1859 r.); sygn. 1075, s. 1–16 (1859 r.); sygn. 1085, s. 1–7 (1859 r.); sygn. 1227, s. 1–10 (1859 r.); sygn. 1113, s. 1–11 (1862 r.); sygn. 1415, s. 1–12 (1863 r.); sygn. 1417, s. 1–18 (1863–1864 r.); sygn. 1074, s. 1–12 (1864 r.); sygn. 1082 (1865 r.); sygn. 1207, s. 1–8 (1871 r.); sygn. 1245, s. 1–7 (1872 r.); sygn. 1285, s. 1–6 (1872 r.); sygn. 1105, s. 1–6 (1873 r.).

⁶⁰ AMZ, sygn. 127, s. 2–5.

⁶¹ *Ibidem*, s. 16.

⁶² AMŁ, sygn. 985, s. 460.

⁶³ AMŁ, sygn. 1443, s. 2.

stosowne wzory⁶⁴ („dla zachowania jednostajności przesłała wzór podług którego Wykazy takowych czynności, składane być mają”)⁶⁵.

W AMŁ, w sygn. 987, znajdujemy drukowany dokument od Naczelnika Powiatu Łęczyckiego do MMŁ z 6 (18) grudnia 1865 r.: „Polecam Wójtom Gmin i Magistratom Miast, aby przed dniem 18 (30) Grudnia R.B. przesłali niezawodnie Sądom Pokoju właściwego Okręgu wykazy nowych opiek przez siebie w ciągu roku bieżącego urządzonych lub złożyli rapporta, iż żadna opieka nie była u nich urządzona. Wykazy te obejmować winny, następujące rubryki⁶⁶. Rubryki zestawień tabelarycznych zawierały: a) „Imiona i Nazwiska i wiek nieletnich”; b) „Jaki ruchomy lub nieruchomy i jakiej wartości pozostał się majątek”; c) Czy opieka z prawa ma miejsce lub z ustanowienia Rady familijnej, imiona, Nazwiska i zamieszkanie Opiekuna przydanego i głównego”; d) „data śmierci jednego lub obojga rodziców”; e) „data uchwały rady familijnej regulującej opiekę lub mianującą”; f) „Uwaga, jakowy stan nieletnich, czy które z nich nie umarło, lub nie doszło pełnoletniości?”⁶⁷.

Na okładkach niektórych akt pupilarnych znajdują się adnotacje, sugerujące uwzględnienie danej opieki w przygotowanej specyfikacji: „Zapisany do wykazu za II półrocze 1851”⁶⁸; „Zapisany w pół. II 1852”⁶⁹; „Zapisano do wykazu za półrocze II z 1853 r.”⁷⁰; „Zapisano do wykazu za półrocze II z 1854”⁷¹; „w półrocze II 1855 podany”⁷²; „półrocze I 1856”⁷³; „w pół. II 1856 podać”⁷⁴, itd.

Akta „generalne” zawierają takie zestawienia dotyczące m.in. odbytych rad familijnych za kwartał, a w okresie późniejszym – za każdy rok lub półrocze. Np.: „Specyfikacja Sporządzonych Inwentarzy i odbytych Rad Familijnych w Mieście Łodzi Powiecie Łęczyckim w czasie od 1° Stycznia do Ostatniego Czerwca 1848 r.

⁶⁴ „Specyfikacja Sporządzonych Spisów Inwentarzy oraz odbytych Rad familijnych w Gminie lub mieście NN”, AMŁ, sygn. 1443, s. 11–12.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 4.

⁶⁶ AMŁ, sygn. 987, s. 168.

⁶⁷ *Ibidem* (1865 r.). Podobnie: AMŁ, sygn. 987, s. 185 (1866 r.); sygn. 986, s. 650.

⁶⁸ AMŁ, sygn. 1288, okładka.

⁶⁹ AMŁ, sygn. 1366, okładka.

⁷⁰ AMŁ, sygn. 1063, okładka. Podobnie: AMŁ, sygn. 1152, okładka; sygn. 1383, okładka.

⁷¹ AMŁ, sygn. 1065, okładka.

⁷² AMŁ, sygn. 986, s. 376 (okładka wszytych akt pupilarnych).

⁷³ AMŁ, sygn. 1408, okładka.

⁷⁴ AMŁ, sygn. 1391, okładka.

czyli za pierwsze półrocze”⁷⁵; „Specyfikacja sporządzonych Inwentarzy i odbytych Rad Familijnych w Mieście Łodzi Powiecie Łęczyckiem w czasie od 1 Lipca do ostatniego Grudnia 1852 czyli za drugie półrocze tegósz Roku 1852”⁷⁶; „Wykaz Odbytych się Rad Familijnych i Ustanowionych Opiek nad Małoletniemy w Mieście Łodzi w ciągu Roku 1862 sporządzony przez Magistrat Miasta Łodzi”⁷⁷. W aktach znajdujemy też zestawienia o innym charakterze (takie jak m.in. protokół rewizji akt pupilarnych)⁷⁸.

Specyfikacja miała formę tabeli. Zawierała rubryki zgodne z przesyłanymi wzorami, gdzie odnotowywano informacje o imieniu i nazwisku zmarłego, wieku małoletnich, rodzaju pozostałego majątku i jego wartości, informację o ustanowieniu opieki i uchwale rady familijnej⁷⁹ (wykazy w AMŁ z lat 1861, 1862, 1863 zawierały rubryki: „Imię i Nazwisko Rodzinne, Wiek nieletnich”; „Jaki Ruchomy i nieruchomości pozostał się majątek; „Czyli opieka z prawa ma miejsce lub ustanowienia Rady familijnej Imię, Nazwisko i zamieszkanie głównego, przydanego opiekuna”; „Data śmierci jednego lub obojga rodziców”; data uchwały rady familijnej opiekę regulującej”; „Uwagi czyli objaśnienie Stanu nieletnich”)⁸⁰.

W aktach spotykamy też korespondencję urzędową, potwierdzającą cykliczne przesyłanie przez magistrat zestawień sądom pokoju (Pismo MMŁ do Sądu Pokoju Okręgu Zgierskiego z 18/30 grudnia 1863 r.: „Na skutek zarządzenia W^o Naczelnika Powiatu z d. 12. Grudnia rb No 23,002 wydanego a na dniu 26. dośzłego Magistrat, sporządziwszy wykaz Opiek nad nieletniemy w ciągu r. 1863

⁷⁵ AMŁ, sygn. 985, s. 350–354. Za I półrocze 1849 r.: AMŁ, sygn. 985, s. 427–430; za II półrocze 1849 r.: AMŁ, sygn. 985, s. 445–447; za II półrocze 1850 r.: *ibidem*, s. 475–482; za II półrocze 1851 r.: *ibidem*, s. 501–506; s. 531–537.

⁷⁶ AMŁ, sygn. 986, s. 11. Podobnie: AMŁ, sygn. 1013, s. 224–232 (specyfikacja za rok 1853), s. 234–238 (za I półrocze 1854 r.).

⁷⁷ AMŁ, sygn. 987, s. 50–56. Podobny wykaz za 1865 r.: s. 137–141; za 1866 r.: s. 157–161; za lata 1867–1868: s. 256–260; za 1869 r.: s. 394–396; za 1870 r.: s. 414–416; za 1871 r.: s. 515–516, 522.

⁷⁸ „Protokół rewizyj akt Opiekuńczych dopełnionej w Magistracie Miasta Łodzi pod względem Stemplowym za lata 1855 i 1856 rok”, AMŁ, sygn. 1013, s. 196–204.

⁷⁹ Specyfikacja z lat 1850–1851 zawierała m.in. rubryki: „Imię i Nazwisko Zmarłego”, „Wiek”, „Czyli po zmarłym pozostały Dzieci z prawego Łoża”, „W braku Dzieci czyli zmarły pozostawił Rodziców, braci, siostry lub dalszych krewnych”, „Czyli zmarły pozostawił po sobie Testament”, „Jaki bydyż może Majątek w kapitałach i ruchomościach”, „Czyli jaki Majątek w Dobrach lub Domach pozostawił”, itd., AMŁ, sygn. 986, s. 1–7, 11–20, 663.

⁸⁰ Z lata 1860–1861: *ibidem*, s. 650–662; za 1862 r.: AMŁ, sygn. 987, s. 13–25; za 1863 r.: s. 50–56.

ustanowionych takowy do własnego użycia w załączeniu ma honor Sądowi przesłać⁸¹).

Jeżeli w określonym kwartale lub półroczu nie ustanowiono żadnej opieki, urzędnik miejscowy raportował o tym urzędnikowi obwodowemu, a od 1842 r. – powiatowemu. Wówczas z reguły nie sporządzano z tego okresu tabeli, jedynie krótką adnotację⁸². W aktach generalnych magistratu łódzkiego dotyczących się opiek, takie adnotacje odnosiły się do opiek nad ubezwłasnowolnionymi częściowo lub całkowicie (w II akapicie raportu Prezydenta Miasta Łodzi, przesyłającego specyfikację z 5/17 grudnia 1861 r., czytamy: „takowe miejsca nie miały i dlatego, wykazu nie dołącza się”)⁸³.

Z zebranych danych wynika, że rocznie przed prezydentem Łodzi ustanawiano od kilku do kilkudziesięciu opiek⁸⁴.

4

Przepisy administracyjne w Królestwie Polskim obligowały magistraty do przestrzegania prawa cywilnego i stosowania się do wzorów i zaleceń organów sądowych. Magistraty powinny prowadzić osobne akta pupilarne dla każdej opieki oraz dziennik podawczy. Miały obowiązek składania cyklicznych specyfikacji o liczbie ustanawianych opiek. Raporty były też składane po załatwieniu konkretnej sprawy (ustanowieniu opieki, po zatwierdzeniu przez radę rodzinną kontraktu itd.).

Sposób dokumentowania czynności opiekuńczych nasuwa głównie dwa wnioski. Pierwszy: opieki „mniejszych” ustanawiano dużo więcej niż „większych”, a drugi – ich akta były szczuplejsze od akt sądowych. Sposób tytułowania okładki był podobny. Większość z akt zawierała: pismo inicjujące ustanowienie opieki, jeden protokół rady rodzinnej i spis inwentarza majątku po zmarłym rodzicu.

W AMŁ zachowały się też akta generalne. Zawierały one korespondencję urzędową między Prezydentem Miasta Łodzi a organami sądowymi i administracyjnymi (instrukcje, polecenia, raporty, specyfikacje, fragmenty bądź całe akta pupilarne). Niektóre z nich zawierały również akta pupilarne bądź ich fragmenty.

⁸¹ AMŁ, sygn. 987, s. 48. Podobnie: AMŁ, sygn. 985, s. 348–349 (1848 r.), s. 425–426 (1849 r.), s. 443–444 (1849/1850 r.), s. 499–500 (1852 r.); sygn. 986: s. 9–10 (1852 r.), s. 188 (1856 r.), s. 648–649 (1861 r.).

⁸² Prezydent Miasta Zgierza do Komisarza Obwodu Łęczyckiego, 1 października 1830: „Donieść ma zaszczyt W KOŁ, że w Kwartale III rb. żadne Rady rodzinne odbyte nie zostały”, s. 19. Podobnie: AMZ, sygn. 127, s. 14 (1827–1828 r.), s. 20 (1831 r.).

⁸³ AMŁ, sygn. 986, s. 649. Podobnie: AMŁ, sygn. 987, s. 11–12 (1862 r.), s. 48–49 (1863 r.).

⁸⁴ Np.: 19 opiek (1856 r.); 9 (1860 r.); 6 (1861 r.); 14 (1862 r.); 11 (1863 r.); 3 (1865 r.); 6 (1866 r.); 7 (1867 r.); 6 (1868 r.), AMŁ, sygn. 986, s. 652–661; sygn. 987, s. 14–26, 50–56, 138–141, 158–161, 257–258.

Wykaz skrótów

- AGAD – Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie,
AMŁ – Archiwum Państwowe w Łodzi, zespół nr 221: „Akta Miasta Łodzi”,
AMZ – Archiwum Państwowe w Łodzi, zespół nr 2136: „Akta Miasta Zgierza”,
APŁ – Archiwum Państwowe w Łodzi,
DPKP – „Dziennik Praw Królestwa Polskiego” 1825, t. 10, nr 41,
KCKP – Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r.,
KRS – Komisja Rządowa Sprawiedliwości,
KRSW – Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Policji; Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych Duchownych i Oświecenia Narodowego (Publicznego); Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych,
KWM – Komisja Województwa Mazowieckiego,
MMŁ – Magistrat Miasta Łodzi,
RGW – Rząd Gubernialny Warszawski.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

zespół nr 191: „Akta Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji tyżące się przeniesienia attrubucyi Sądów Pokoju na Prezydentów, Burmistrzów i Woytów Gminnych w Królestwie Polskiem”, sygn. 6895.

Archiwum Państwowe w Łodzi:

zespół nr 221: „Akta Miasta Łodzi”, sygn. 653, 985; 986; 987; 1012; 1013; 1062–1443.
zespół nr 2136: „Akta Miasta Zgierza”, sygn. 427.

Źródła drukowane

Dyaryusz Senatu Seymu Królestwa Polskiego 1825, Warszawa 1828.

„Dziennik Praw Królestwa Polskiego” 1825, t. 10, nr 41.

Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego (Prawo z r. 1825), objaśniony motywami do prawa i jursprudencyą, zebrał J. Walewski, ks. I, Warszawa 1872.

Prawo cywilne familijne. Pokrewieństwo i powinowactwo; uznanie, uprawnienie i wywód rodu; przysposobienie; opieka; ubezwłasnowolnienie. Opracowano na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. Lutostańskiego, Warszawa 1932.

Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiem, wyd. S. Zawadzki, t. I, Warszawa 1860.

Opracowania

Bieda J., Machut-Kowalczyk J., *Doradca i opiekun przydany w świetle Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego – podobieństwa i różnice*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2012, t. XV, s. 85–95.

Hube K., *Prawo cywilne obowiązujące w guberniach Królestwa Polskiego*, Warszawa 1877.

- Machut-Kowalczyk J., *Dzieje opieki na ziemiach polskich*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2010, t. XIII, s. 57–73.
- Machut-Kowalczyk J., *Kurator z powodu ciąży w świetle akt Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego i Sądu Pokoju w Łodzi w latach 1809–1876*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2016, t. 68, z. 2, s. 167–181.
- Machut-Kowalczyk J., *Rada familijna pod powagą sądu pokoju w świetle akt łęczyckich, zgierskich i łódzkich z lat 1809–1876*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 2014.
- Machut-Kowalczyk J., *Ustalanie składu rady familijnej na podstawie Kodeksu Napoleona na obszarze działania łęczyckiego sądu pokoju*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2011, t. XIV, s. 183–197.
- Milewski J., *O opiekach, ustanawianych przez sądy gminne*, „Gazeta Sądowa Warszawska” 1882, nr 38.
- Okolski A., *Zasady prawa cywilnego obowiązującego w Królestwie Polskim*, Warszawa 1885.
- Tkaczuk M., *Rada familijna jako instytucja systemu opieki w Polsce w XIX i w XX w.*, [w:] *Rodzina w naukach prawnych*, red. M. Tkaczuk, R. Jaworska-Stankiewicz, Wydział Prawa i Administracji. Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2012, s. 179–196.

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK

DR, UNIwersytet Łódzki

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-0733-7709](https://orcid.org/0000-0003-0733-7709)

Dokumentowanie czynności przy opiekach „mniejszych” przez łódzki magistrat w latach 1832–1876

Z chwilą wprowadzenia Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego (1825 r.) pojawiło się rozróżnienie na opieki „większe” i „mniejsze”. Pierwsze urządzone były przy udziale sądów pokoju (dla bogatszych pupili), drugie – przy udziale urzędów lokalnych (dla uboższych). Dokumentowanie czynności opiek mniejszych było regulowane przepisami administracyjnymi. Dla nowej sprawy zakładane były osobne akta. Większość z nich zawierała pismo inicjujące ustanowienie opieki, jeden protokół posiedzenia rady familijnej i spis inwentarza majątku. Akta pupilarne rzadko dokumentowały więcej czynności. Na podstawie przesłanych wcześniej przez sądy i komisje rządowe wzorów, urzędnicy sporządzali protokoły posiedzeń rad familijnych i raporty o liczbie ustanowionych opiek. Raporty i korespondencja urzędowa między magistratem a organami sądowymi i administracyjnymi była dokumentowana w aktach generalnych.

Słowa kluczowe: rada familijna, opieka, Prezydent Miasta Łodzi, Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego, sąd pokoju, Królestwo Polskie

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK

ASSISTANT PROFESSOR, UNIVERSITY OF ŁÓDŹ

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-0733-7709](https://orcid.org/0000-0003-0733-7709)

Documentation of the „minor” guardianships activities by magistrate of Łódź in the years 1832–1876

The distinction between “major” and “minor” guardianships appeared with the Civil Code of Kingdom of Poland in 1825. The former was created with participation of the courts of peace (for wealthier pupils) and the latter – with the participation of local magistrates (for less wealthy). Documentation of the „minor” guardianships activities was regulated by administrative regulations. The separated court files were created for every new case. Most of them included document initiating the guardianship, one protocol of the family council’s meeting and the inventory of property. Custodial data rarely documented more activities. The magistrate officials created protocols of the family council’s meetings, and reports about the number of the guardianships establishments based on the forms sent by courts and the governmental commissions. Reports and official correspondence between magistrate and court’s and administrative authorities were documented in the general files.

Key words: family council, guardianship, President of Łódź, Civil Code of Polish Kingdom, court of peace, Kingdom of Poland